

Gerdâniye makamı incici bir makam olduğundan gerdâniye perdesi civarından seyre başlanır. Bu tiz bölgedeki giriş seyrinde gezinebilmek için bir seyir alanına ihtiyaç vardır. Bu da yerindeki rast beşlisini simetrik olarak tiz durak gerdâniye perdesi üzerine göçürmekle elde edilir. Bu suretle aynı zamanda makamın genişlemesi de mümkün olur. Makam ayrıca pest taraftan da nâdiren rast makamı gibi genişleyebilir.

Nota yazımında donanımına rast ve hüseyinî makamlarının müşterek donanımı olan si bakiye bemolü ile fa bakiye diyezi yazılır, gerekli değişiklikler ise eser içerisinde gösterilir. Yedeni rast, durağı ise düğâh perdesidir. Makamın birinci mertebe güçlüsü gerdâniye, ikinci mertebe güçlüsü nevâ perdesidir. Ancak birinci ve ikinci mertebe güçlülerin yer değiştirip nevâ perdesinin birinci, gerdâniye perdesinin ikinci mertebe güçlü olarak kullanıldığı eserler de vardır.

Gerdâniye makamı iki ayrı makamın birleşmesinden meydana geldiği için asma karar perdeleri bakımından da zengindir. Hem rast hem de hüseyinî makam ve dizilerinde gezinilip düğâh perdesinde karar edileceğine göre her iki dizinin asma karar perdeleri birlikte kullanılacaktır. Üzerinde rast çeşniyle yarım karar yapılan gerdâniye, çok ısrar etmemek şartıyla uşşak çeşnili küçük asma kararlar yapılan muhayyer, yine üzerinde uşşak çeşniyle asma karar yapılan ve hüseyinî dizisinin güçlüsü olan hüseyinî, üzerinde rast veya bûselikli asma kararlar (bazan yarım karar) yapılan nevâ, hüseyinî makamının da karakteristik asma karar perdelerinden olan ve üzerinde çârgâhlı veya pençgâhlı asma karar yapılan çârgâh, aynı zamanda rast ve hüseyinî makamlarının müşterek önemli asma karar perdesi olan ve üzerinde segâh, eksik veya tam ferahnâk beşlisi veya segâh üçlüsüyle asma kararlar yapılan segâh ile rast makamı dizisinin de karar perdesi olan ve üzerinde rast çeşniyle asma karar yapılan rast perdesi, gerdâniye makamının yarım ve asma karar perdeleridir. Bu makamın icrasından sonra yerinde bûselik beşlisi veya dizisi ile karar verilirse gerdâniye-bûselik makamı meydana gelir.

Gerdâniye makamına örnek olarak Ebûbekir Ağa'nın ağır çenber usulünde, "Bakılır mı o şeh-i kişver-i hüsn-âbâda" mısraı ile başlayan bestesi, Hacı Fâik Bey'in, "Beni sermest eder çeşminle âh

Gerdâniye
makamının
seyir
örneği

ebrûların cânâ" mısraı ile başlayan ağır semâisi, yine Ebûbekir Ağa'nın, "Muntazam kâmeti bî misl ü bedel" mısraı ile başlayan yürük semâisiyle Eyyübî Zekâî Dede'nin düyek usulünde, "Durman yanalım âteş-i aşka" mısraı ile başlayan ilâhisi verilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kantemiroğlu, *İlmü'l-mûsikî*, I, 42, 67-69; Abdülbâkî Nâsır Dede, *Tedkik u Tahkik*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1242, vr. 18^b; Mehmed Hâşim, *Mûsikî Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 32; Ezgi, *Türk Musikisi*, I, 147-149; IV, 227-228; Özkan, *TMNÇ*, s. 364-368; Arel, *Türk Musikisi*, s. 252-253.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

GERDEK RESMİ

(bk. ARÜS RESMİ).

GERDİZİ

(گردیزی)

Ebû Saîd Abdülhay b. ed-Dahhâk
b. Mahmûd Gerdîzî

Zeynü'l-ahbâr adlı
eseriyle tanınan İranlı tarihçi.

Bugün Afganistan sınırları içinde bulunan Gerdîz'de (Cerdîz) doğdu. Hayatını nerede ve nasıl geçirdiği, ne zaman öldüğü kesin olarak bilinmemektedir. Gazneli Sultanı Zeynülmille Ebû Mansûr Abdürreşid döneminde (1049-1052) yazdığı ve ona takdim ettiği *Zeynü'l-ahbâr*'dan, Gazneli Devleti'nde resmî bir görev aldığı ve sultanın serayına girdiği anlaşılmaktadır. Yine eserinde Sultan Mahmûd döneminin (998-1030) fetih ve olay-

larını bizzat kendisinin görerek nakledişinden, onun zamanında bunları anlayıp belleyecek bir yaşta bulunduğu tahmin edilmektedir. Hintliler'in dinî tören ve âyinlerini anlatırken bu bilgileri Bîrûnî'den (ö. 453/1061 [?]) duyduğunu söylemesi Bîrûnî ile tanıştığını gösterir. Öyle anlaşılıyor ki Gerdîzî Gazne'de ikamet etmiş ve eserini orada yazmıştır.

Gerdîzî, yaklaşık 442 (1050) yılında Farsça olarak kaleme aldığı ve Sultan Abdürreşid'in Zeynülmille lakabına izâfeten *Zeynü'l-ahbâr (Târîh-i Gerdîzî)* adını verdiği eserinde İslâm öncesi İran tarihiyle Hz. Peygamber devrini ve 423 (1032) yılına kadar hüküm süren halifelerin dönemini özetler; 432 (1041) yılına kadar olan Horasan tarihini ise ayrıntılı bir şekilde anlatır. Bizzat şahit olduğunu belirttiği Gazneliler'in ilk devrine ait olaylar hakkında verdiği bilgiler önemlidir. *Zeynü'l-ahbâr*'a daha sonraki tarihçiler nâdiren atıfta bulunurlarsa da eser Sâmanîler devri de dahil Horasan'ın siyasî ve içtimaî tarihi için başvurulması gereken ilk kaynaktır. Nitekim 344-365 (955-975) yılları arasında Horasan'da meydana gelen olaylar hakkında sadece Gerdîzî'nin tarihinde yeterli bilgi vardır. Eser ayrıca çeşitli toplulukların dinî törenlerine, milletlerin geleneklerine, eski âlim ve filozoflara, muhtelif ilim dallarına, Türk, Yunan ve Hint inançlarına dair son derece önemli bilgiler ihtiva etmektedir (geniş bilgi için bk. Merçil, I [1970], s. 273-275). Gerdîzî'nin, başta Bîrûnî'nin *Tahkîku mâ li'l-Hind* ve el-*Âşârü'l-bâkiye*'si olmak üzere Ebû Ali Hüseyin b. Ahmed es-Sellâmî'nin bugün

sadece adı bilinen *Târîh-i Vülât-ı Horâsân*, *Ceyhânî'nin Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-memâlik* ve *Kitâb-ı Tevârîh*, İbn Hurdâzbih'in *Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-memâlik* ve İbnü'l-Mukaffa'nın *Rub'ü'd-dünyâ* (*Tevzi'ü'd-dünyâ*) adlı eserlerinden büyük ölçüde faydalandığı anlaşılmaktadır. Biri Cambridge King's College (nr. 213), diğeri Bodleian (nr. 240) kütüphanelerinde olmak üzere iki nüshası bilinen eserin Türkler'le ilgili on yedinci bölümü W. Barthold tarafından Rusça tercümesiyle birlikte neşredilmiştir (*Otčet o poiezdkе v Srednyuyu Aziyu*, St. Petersburg 1897, s. 78-128). Bu bölümle birlikte Tibet ve Çinliler'e ait kısmı Géza Kuun Macarca'ya çevirmiştir (*Keleti Kút-fök*, Budapeşte 1898, s. 5 vd.; *Keleti Szemle*, Budapeşte 1903, s. 17 vd.). Daha sonra eserin Tâhirîler, Saffârîler, Sâ mânîler ve Gazneliler'le ilgili bölümleri Muhammed Nâzım (Berlin-London 1928; Tahran 1315, 1327 hş.), Sasânîler'le ilgili dördüncü bölümden Horasan emîrlerini anlatan yedinci bölüme kadar olan kısmı Saîd-i Nefîsî (Tahran 1333 hş.) tarafından yayımlanmıştır. Tam neşrini Abdülhay Habîbî'nin yaptığı eser (Tahran 1347, 1363 hş.) Muhammed b. Tâvîr tarafından Arapça'ya (Fas 1392/1972), Hindistan'daki mezhepler ve Hint gelenekleriyle ilgili kısmı V. Minor sky (*BSOAS*, XII/3-4 [1948], s. 625-640; *Iranica*, s. 200-215), Türkler'le ilgili bölümü de A. P. Martinez (*Archivum Eurasiae Medii Aevi*, II [1982], s. 109-217) tarafından İngilizce'ye tercüme edilip Farsça metinle birlikte yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Gerdîzî, *Zeynû'l-ahbâr* (nşr. Abdülhay Habîbî), Tahran 1347 hş., nâşirin önsözü; *Ferheng-i Fârsî*, VI, 1688; Zehrâ-yî Hänlerî, *Ferheng-i Edebiyyât-ı Fârsî*, Tahran 1348 hş., s. 257; Muhammed Nâzım, *The Life and Times of Sultan Mahmûd of Ghazna*, Cambridge 1931, s. 5-6; Storey, *Persian Literature*, I, 65-67; I. Krachkovski, *Târîhu'l-'edeblî- cogرافیyu'l-'Arabî* (trc. Selâhaddin Osman Hâşim), Kahire 1963, I, 253-259; V. Minor sky, *Iranica Twenty Articles*, Hertford 1964, s. 200-215; a.mlf., "Gardîzî on India", *BSOAS*, XII/3-4 (1948), s. 625-640; C. E. Bosworth, *The Ghaznavids, Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran: 994-1040*, Beirut 1973, s. 10; a.mlf., *The Medieval History of Iran, Afganistan and Central Asia*, London 1977, s. 8-10; Barthold, *Türkistan*, s. 19-28; a.mlf., "Gardîzî", *EI²* (İng.), II, 978; Erdoğan Merçil, "Gerdîzî, Ebû Said Abd el-Hay b. el-Dehhak b. Mahmûd, Zeyn el-Ahbar", *TED*, I (1970), s. 273-275; Abdülhay Habîbî, "Nâmeyî ez Kâbil der Bâre-i Târîh-i Gerdîzî", *Rehnû-mâ-yi Kitâb*, XV/1-2, Tahran 1972, s. 80-89; "Gerdîzî", *DMF*, II, 2378.

ORHAN BİLGİN

GEREDELİ İŞHAK

XIV. yüzyılda yaşayan bir Osmanlı hekimi.

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Babasının adı Murad'dır. Bazı kaynaklarda Yıldırım Bayezid devrinde (1389-1403) yaşadığı, Hoca Tabîb diye anıldığı ve Bursa Yıldırım Dârüşşifâsı'nda hastalara baktığı yazılı ise de bu bilgiler kesin değildir.

İshak b. Murâd, 792 (1390) yılında Gerede'de Aruk'ta doğmuş Türkçe olarak yazdığı tıp kitabı ile meşhurdur. Eserin özgün bir adı yoktur; genellikle nüshaları Hacı Paşa'nın *Müntehabü's-Şifâ'sı* ile birlikte istinsah edilerek tek kitap halinde kullanıldığından adı bazı kütüphane kayıtlarına yanlış olarak *Müntehabü's-Şifâ* şeklinde geçmiştir. Bir kısım nüshalarında ismi *Havâssü'l-edviye* biçiminde görülen eser hakkında yapılan araştırmalarda, önsözde müellif isminin sonra eser adının verilmesi beklenen yerde, "edviye-i müfrede"yi toplayan bir eser olduğunu ifade eden cümledeki bu terkip kitaba ad olarak kabul edilmektedir (Canpolat [1973], s. 25). Fakat Sartton'un, *Havâssü'l-edviye* yanında hangi nüshaya dayandığını belirtmeden kaydettiği *Hulâsatü't-tıb* adı (*Introduction*, III/2, s. 1726) eserin muhtevasına daha uygundur.

İshak b. Murâd eserini yazarken Hipokrat, Galen, Zikorizos ve Ebû Bekir er-Râzî gibi eski hekimlerden ve genellikle İbn Sînâ'nın *el-Kânûn fi't-tıb* ile İsmâil b. Hasan el-Cürcânî'nin *Zahîre-i*

Hârizmşâhi adlı eserlerinden faydalanmış, derlediği bilgilere kendi tecrübelerini de ilâve etmiştir. İlâç terkipleri kitabından çok bir tıp kitabı olan eser iki bölüm ve iki ekten oluşmaktadır. Birinci bölümde Türkçe, Arapça ve Farsça olarak yazılan ilâç ve bitki isimleri alfabetik sırayla verilmekte ve ilâçların kullanılış şekilleri hakkında açıklamalar yapılmaktadır. Bu bölümün sonuna ayrı bir kısım halinde baş, göz, kulak ve burun gibi organlarla ilgili ağrılara karşı yazılacak reçeteler eklenmiştir. İkinci bölüm tıp pratiğine dair bilgileri ihtiva eden dört kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım başla, ikinci kısım göğüs boşluğu ve üçüncü kısım karın boşluğundaki organlarla ilgili hastalıklardan, dördüncü kısım da haricî hastalıklardan söz eder. Bu bölümün sonunda beş fasıldan ibaret bir ek vardır.

Hulâsatü't-tbb'ın (*Edviye-i Müfrede*) Türkiye'de ve Türkiye dışındaki çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları mevcuttur (meselâ bk. Millet Ktp., Ali Emîrî, Tıp, nr. 109; Zile İlçe Halk Ktp., nr. 3097; TSMK, Revan Köşkü, nr. 1693/2, vr. 86^b-112^a [sonu eksik]; Süleymaniye Ktp., Per-tevniyal Sultan, nr. 744/2; Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp., Haraççıoğlu, nr. 1134/1; İÜ Ktp., TY, nr. 495; Malatya İl Halk Ktp., nr. 1196/1; Gotha Ktp. [bk. Pertsch, s. 99]; Paris, Bibliothéque nationale, MS, Turcs, AF. 170/2).

İshak b. Murâd'ın, bu kitaptan başka İbn Cezle'nin (ö. 493/1100) *Takvîmü'l-ebdân* adlı eserinden yaptığı bir tercümesinin de bulunduğu kaydedilmektedir (*Osmanlı Müellifleri*, III, 203).

İshak b. Murâd'ın yazdığı eser hakkında bilgi bulunmamaktadır. Babasının adı Murad'dır. Bazı kaynaklarda Yıldırım Bayezid devrinde (1389-1403) yaşadığı, Hoca Tabîb diye anıldığı ve Bursa Yıldırım Dârüşşifâsı'nda hastalara baktığı yazılı ise de bu bilgiler kesin değildir. İshak b. Murâd, 792 (1390) yılında Gerede'de Aruk'ta doğmuş Türkçe olarak yazdığı tıp kitabı ile meşhurdur. Eserin özgün bir adı yoktur; genellikle nüshaları Hacı Paşa'nın Müntehabü's-Şifâ'sı ile birlikte istinsah edilerek tek kitap halinde kullanıldığından adı bazı kütüphane kayıtlarına yanlış olarak Müntehabü's-Şifâ şeklinde geçmiştir. Bir kısım nüshalarında ismi Havâssü'l-edviye biçiminde görülen eser hakkında yapılan araştırmalarda, önsözde müellif isminin sonra eser adının verilmesi beklenen yerde, "edviye-i müfrede"yi toplayan bir eser olduğunu ifade eden cümledeki bu terkip kitaba ad olarak kabul edilmektedir (Canpolat [1973], s. 25). Fakat Sartton'un, Havâssü'l-edviye yanında hangi nüshaya dayandığını belirtmeden kaydettiği Hulâsatü't-tıb adı (Introduction, III/2, s. 1726) eserin muhtevasına daha uygundur. İshak b. Murâd eserini yazarken Hipokrat, Galen, Zikorizos ve Ebû Bekir er-Râzî gibi eski hekimlerden ve genellikle İbn Sînâ'nın el-Kânûn fi't-tıb ile İsmâil b. Hasan el-Cürcânî'nin Zahîre-i

İshak b. Murâd'ın yazdığı eser hakkında bilgi bulunmamaktadır. Babasının adı Murad'dır. Bazı kaynaklarda Yıldırım Bayezid devrinde (1389-1403) yaşadığı, Hoca Tabîb diye anıldığı ve Bursa Yıldırım Dârüşşifâsı'nda hastalara baktığı yazılı ise de bu bilgiler kesin değildir. İshak b. Murâd, 792 (1390) yılında Gerede'de Aruk'ta doğmuş Türkçe olarak yazdığı tıp kitabı ile meşhurdur. Eserin özgün bir adı yoktur; genellikle nüshaları Hacı Paşa'nın Müntehabü's-Şifâ'sı ile birlikte istinsah edilerek tek kitap halinde kullanıldığından adı bazı kütüphane kayıtlarına yanlış olarak Müntehabü's-Şifâ şeklinde geçmiştir. Bir kısım nüshalarında ismi Havâssü'l-edviye biçiminde görülen eser hakkında yapılan araştırmalarda, önsözde müellif isminin sonra eser adının verilmesi beklenen yerde, "edviye-i müfrede"yi toplayan bir eser olduğunu ifade eden cümledeki bu terkip kitaba ad olarak kabul edilmektedir (Canpolat [1973], s. 25). Fakat Sartton'un, Havâssü'l-edviye yanında hangi nüshaya dayandığını belirtmeden kaydettiği Hulâsatü't-tıb adı (Introduction, III/2, s. 1726) eserin muhtevasına daha uygundur. İshak b. Murâd eserini yazarken Hipokrat, Galen, Zikorizos ve Ebû Bekir er-Râzî gibi eski hekimlerden ve genellikle İbn Sînâ'nın el-Kânûn fi't-tıb ile İsmâil b. Hasan el-Cürcânî'nin Zahîre-i